

TITO MŰVEI ÉS A MAGYAR OLVASÓKÖZÖNSÉG

CSÁKY S. PIROSKA

A *Híd* 1980. májusi számában közölt bibliográfia alapján figyelemmel kísérhetjük, hogyan ismerkedett meg, a művek közvetítésével, a vajdasági magyar olvasó Tito eszméivel és politikai nézeteivel. Újságban megjelentetett cikkből¹ és külföldön kiadott művéből² már a második világháború előtt is ismerhették nevét, műveinek rendszeres kiadására azonban csak a felszabadulás után kerülhetett sor.

Még véget sem ért a háború, a fegyverek még el sem csendesedtek, a felszabadult vidékeken máris megjelentek Tito művei. Ezek a kiadványok legtöbbször rögtönzött nyomdákban vagy sokszorosítva készültek. Vajdaságban Újvidéken, Szabadkán, Zrenjaninban és Versecen adták ki először Tito valamelyik beszédét vagy cikkét, közvetlenül az említett városok felszabadulása után.³ Az első szerbhorvát nyelven megjelent füzeteket rövid idő múlva lefordították a Vajdaságban élő nemzetiségek nyelvére, köztük magyarra is. Ezek a kiadványok, bár meglehetősen nagy példányszámban készültek, ma már szinte hozzáférhetetlenek.

Felszabadulás utáni könyvkiadásunk nem indulhatott azonnal intézményes formában. Az alig felszabadult vidéken még nem működtek állandó könyvkiadók, kialakított kiadói politikával. Erre csak a későbbi években kerülhetett sor. Az első magyar nyelven megjelent Titofüzetet sem valamelyik könyvkiadó adta ki, hanem a Dunántúli felszabadított területen a hadsereg propagandaosztálya. A szerző nevét szokatlan módon tüntették fel — így később egyetlenegy kiadványon sem: **BRÖZ JÓZSEF TITO**

¹ *Kiállítás a börtönből* címmel a Szabadkán megjelenő *Szervezett Munkás* (a Független Szakszervezetek lapja) tette közzé Josip Broz levelét 1928. szeptember 2-án. A levél szövege megjelent Josip Broz Tito *Összegyűjtött művei* 2. kötetében (3 l.).

² *A leigázott Jugoszlávia népeinek barca* / Josip Broz Tito. — Moszkva : Idegennyelvű Irodalmi Kiadó, 1944 (Moszkva : Tipografija „Iskra revoljucii”, 6. VI 1944). — 46 l. ; 14 cm Jugoszlávia marsallja, Josip Broz Tito, ezt a cikket a „Free World” című angol folyóirat számára írta. A szerkesztőség (Ez a megjegyzés a füzet olvasóit tájékoztatta a szerzőről és a cikk első megjelenési helyéről.)

³ Đurđevka Ljubibratić: *Titova dela izdana u Vojvodini* : Bibliografija : 1944—1971. — Novi Sad : Biblioteka Matice srpske, 1973.

A leigázott jugoszláv népek szabadságharca / Broz József Tito. — H. n. : Kiadja a N.O.V.J. III. hadseregének propagandaosztálya (Új Dunántúl : a Kommunista Párt nyomdája), [1945]. — 16 l. ; 23 cm.

(A címléírás az újvidéki Matica srpska Könyvtárában őrzött példány alapján készült.)

A füzet megjelenési évét nem tüntették fel, de feltehetően 1945 elején hagyta el a sajtót. Ugyanez a mű 1945-ben a *Szabad Vajdaság* kiadásában ismét megjelent: *Népek harca a leigázott Jugoszláviában* címmel.⁴ (A két fordítás szövege nem azonos, pedig minden bizonnyal egyazon forrás alapján készültek.) Ebben az évben még két kiadványon szerepel Tito neve. Egyiken társszerző, míg a *Tito beszél I. c.* második füzetben feltüntetett szám arra enged következtetni, hogy Tito beszédeinek folyamatos kiadását a felszabadulás éveiben azonnal szükségesnek tartották. (Szerbhorvát nyelven két füzet jelent meg a tervezett sorozatból, magyarul csak egy.) A *Tito beszél I.* adataiból láthatjuk, hogy a kiadvány egyidejűleg készült szerbhorvát nyelven (cirill- és latin betűvel) és magyarul. A magyar nyelvű könyv kisebb példányszámban, mint a szerbhorvát kiadás. (Az előbbi 3000, az utóbbi 8000 cirill- és 2500 latin betűs példányban.) A példányszám viszonylag magas, különösen, ha tekintetbe vesszük a Vajdaságban élő magyarok számát és azt a tényét is, hogy a felszabadított Vajdaságban először olvasóközönséget kellett nevelni.

1947-ben Titónak egy önálló füzete került az olvasó asztalára, és egyik beszéde jelent meg *A JSZNK öt éves terve c.* kiadványban (a törvényjavaslat benyújtásakor tartott beszéde a JSZNK Szakupstinájában).

1948-ban *Jugoszlávia felszabadító harca* címen jelent meg az első nagyobb terjedelmű válogatás Tito beszédeiből a Testvériség-Egység kiadásában (248 oldal terjedelemben, 8000 példány fűzve és néhány példány bőrkötésben). Ezenkívül a belgrádi Tájékoztatási Hivatal is kibocsátott ebben az évben két füzetet: *Jugoszlávia rágalmazásának igazi okai és Jugoszlávia Kommunista Pártja Központi Bizottságának politikai beszámolója a JKP V. kongresszusán*. Ez utóbbi kollektív munka eredménye.

A legtöbb Tito-mű 1949-ben jelent meg. Összesen nyolc. Ezek közül háromról csak a dokumentáció alapján tudjuk, hogy megjelent. Mindhárom a belgrádi Jugoslovenska knjiga kiadásában. Az öt ismert mű közül legjelentősebb *Az új Jugoszlávia építése* című háromkötetes beszéd- és cikkgyűjtemény két kötete a Testvériség-Egység kiadásában. (A sorozat címe: *Josip Broz Tito művei 1—3.*) A gyűjteményes kiadás első kötete 1948-ban jelent meg *Jugoszlávia felszabadító harca* címen, míg az utolsó kötete 1952-ben látott napvilágot. 1949-ben indítja meg a Testvériség-Egység Könyvkiadó a *Politikai kiskönyvtár* sorozatot is. A sorozat első füzete Tito beszámolója Jugoszlávia Népfrentjának III. kongresszu-

⁴ Ugyanez az alapszöveg *A leigázott Jugoszlávia népeinek harca c.* brotúra, i. m. fent.

sán. Ugyanebben a sorozatban a 11. füzet 1950-ben jelent meg *Támaszkodjunk saját erőnkre* címen, a Titovo Užice-i választási nagygyűlésen tartott beszéd.

1951-ben *A Jugoszláv Hadsereg megeremtése és fejlődése* címen még egy terjedelmes Tito-kötetet adtak ki (368 l.). A könyv fedőlapján az 1952-es év áll, ezért néhány bibliográfiában az 52-es kiadványok között találjuk a mű leírását.

1952-ben ismét három jelentős kötettel és egy kisebb terjedelmű füzettel gazdagodott politikai irodalmunk. Az előző években megindított *Az új Jugoszlávia építése* c. mű III. kötete, majd ünnepi beszámolója tízéves néphadseregünkről, valamint Tito válaszai hazai és külföldi sajtótudósítók kérdéseire. Az ismertetett kiadványok közül kettő a Testvériség-Egység Könyvkiadó gondozásában jelent meg, egyet pedig a *Magyar Szó* adott ki. A *Magyar Szó* nem foglalkozott könyvkiadással, néhány füzetet mégis kiadóként jegyzik.

1953-ban egy gyűjteményes kötetben találunk Tito-beszédet: a JKP VI. kongresszusán *Jugoszlávia kommunistáinak harca a szocialista demokráciáért* címen, mintegy 110 lap terjedelemben.

1956-ban az *Időszerű könyvek* egyik kötete Titónak az indiai parlamentben és a moszkvai Dinamo sportpályán, valamint a belgrádi pályaudvaron elhangzott beszédét adja közre *A koegzisztencia* címmel; egy másik füzet pedig a szocializmus időszerű kérdéseiről és a nemzetközi helyzetről szóló nyilatkozatát tartalmazza.

Ugyancsak a *Magyar Szó Időszerű könyvek* sorozatában olvashatjuk 1958-ban Tito *A Jugoszláv Kommunista Szövetség feladatai* c. művét, 1959-ben pedig *A Jugoszláv Kommunista Párt 40 évi forradalmi harca* címűt. Ez utóbbin kiadóként már a Forum neve szerepel.

1960-ban a Jugoszláv Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége V. kongresszusán *A szocializmus építése és a Jugoszláv Dolgozó Nép Szocialista Szövetségének szerepe és feladatai* címen tartott beszéde jelent meg a kongresszus dokumentumai között (80 l.).

Jelentős fordulat könyvkiadásunk történetében a Forum Könyvkiadó megalakulása. Tito műveinek teljesebb igényű kiadása már a Forum nevéhez fűződik. 1961-ben, a felszabadító háború és szocialista forradalmunk 20. évfordulóján a Forum sorozatot indít Tito beszédeiből és cikkeiből, azzal a céllal, hogy a magyar olvasók a forradalom éveitől kezdődően teljes és hiteles képet kapjanak társadalmi fejlődésünkről. A kiadó így fogalmazta meg, miért fontos visszatekinteni harcos múltunkra, a történelmi eseményekre: „A múltban egyes beszédeket nem mindig magyaráltak úgy, ahogy igazi értelmük megkövetelte, holott indokoltak és nyilvánvalóak voltak létrejöttük pillanatában, a bonyolult történelmi események idején.” Maga Tito is megállapítja a Forum kiadóhoz intézett levelében, hogy nem könnyű feladat ez a vállalkozás, amely egyben azt is bizonyítja, hogy a magyar ajkú olvasók körében is megvan az

érdeklődés napjaink időszerű kérdései és hazánk forradalmi fejlődése iránt.

Tito összegyűjtött művei *Beszédek és cikkek* címen jelennek meg, vázson- és bőrkötésben. Ez ideig (1961-től) 16 kötet hagyta el a sajtót. A 16. 1977-ben jelent meg. Az összegyűjtött művekből évente átlag egy-két kötet készült el, kivéve az 1962. esztendő, amikor három jelent meg.

1961 után a *Beszédek és cikkek* sorozat mellett Tito művei főleg gyűjteményes kiadványokban jelennek meg, mint pl. 1962-ben az *Időszerű társadalmi és gazdasági kérdések, intézkedések* c. kötetben a JKSZ tagjaihoz és vezetőihez intézett, valamint a spliti nagygyűlésen elhangzott, emlékezetes beszéde.

A *társadalmi igazgatás Jugoszláviában* c. cikkgyűjteményben (1963) több tanulmány is Tito tollából származik: A gazdasági vállalatok munkásigazgatásáról (9—40. l.), A szocialista gazdasági viszonyok fejlődése, a munkás- és társadalmi öngazgatás jelentősége (434—446. l.), A munkás és társadalmi öngazgatásról (384—394. l.) stb.

1966-ban az *Időszerű könyvek* c. sorozatban *A Kommunista Szövetség időszerű problémái a reform végrehajtásáért vívott harcban* címen megjelent kötetben Tito tevéseit találjuk Dolgozónk elvárják tőlünk, hogy végrehajtsuk azt, amiről beszélünk (8—50. l.) címen.

A *Jugoszláv Kommunista Szövetség kilencedik kongresszusa* c. Forumkiadványban (1969) jelenik meg Josip Broz Tito A jugoszláv kommunisták forradalmi harcának ötven esztendeje című beszéde, majd néhány évvel később a tizedik kongresszus anyagai között is megjelent Tito elnök beszámolója, két kötetben is. Az egyik a teljes szöveget közli (1974-ben jelent meg), a másik a beszámoló rövidített változatát a határozatokkal együtt 1975-ben.

A városunkban tett egyik látogatását magyarul és szerbhorvátul is megjelent füzet örökíti meg, *Tito elnök Újvidéken* címen (1976). Ennek a kis füzetnek helytörténeti jelentősége is van. Ugyanez évben adta ki a Forum Könyvkiadó külön füzetben Dara Janeković újságíróval folytatott nagy jelentőségű interjúját, amely eredetileg a zágrábi *Vjesnik* számára készült.

Az 1977-es év a kettős Tito-jubileum éve.⁵ A *Beszédek és cikkek* 16. kötete mellett *Tito a Jugoszláv Kommunista Szövetség forradalmi útjáról* és *A JKSZ a szocialista öngazgatás fejlődésének új szakaszában* címen két füzetrel gyarapodott a magyar nyelvű kiadványok száma. Ezeket a füzeteket főleg a fiataloknak szánták a Tartományi Politikai Tanulmányi és Marxista Központ kiadásában. A JKSZ tizenegyedik kongresszusa dokumentumai között jelent meg Titónak *A JKSZ a szo-*

⁵ A kettős Tito-jubileum: Tito 40 éve került a Kommunista Párt élére és 85. születésnapjának éve.

cialista öngazgatású és el nem kötelezett Jugoszlávia továbbfejlesztéséért folytatott harcban (16—92. l.) című beszéde.

1979-ben a vajdasági magyar nyelvű könyvkiadás újabb jelentős vállalkozását jegyezhetjük fel: megindul Tito összegyűjtött műveinek szövegségi szintű kiadása. A magyar nyelvű kötetek fordítását, szöveggondozását és kiadását egészében a Forum Könyvkiadó vállalta. A több kötetre tervezett életmű-kiadás létrehozására a JKSZ elnöksége különbizottságot alakított a Legújabbkori Történettudományi Intézetben, „amely a közvetlen tudományos előkészítést kapta feladatul”.⁶ Az összegyűjtött művekben (1926-tól kezdve) helyet kaptak Tito háború előtti és a háború alatt létrejött írásai, mindazok a cikkek, levelek, jelentések, amelyek a kutatások során előkerültek, sőt olyan kollektív munkák is, amelyek az ő vázlatai és utasításai alapján készültek. A háború utáni művek, írások kiadásakor más kritériumokat alkalmaztak. Már az első kötet előszavából kiderült, hogy az eredetileg negyven kötetre tervezett életmű-sorozat jóval több kötetben jelenhet csak meg.⁷

Az összegyűjtött művek kritikai kiadásáról még 1972 májusában született határozat. A több mint öt évtized során íródott munkák „első ízben így összegyűjtve és időrendi sorrendben, kötetekben rendszerezve, még közvetlenebbül világítják meg Josip Broz szerepét Jugoszlávia népei és nemzetiségei történelmének egyik legjelentősebb és sorsdöntő fordulópontján, amelyre az ő forradalmi műve és alkotó szelleme kitörőhettetlenül rányomta bélyegét. Tudományos elvek szerint rendszerezve ezek a művek a legújabbkori történelem megismerésének és tanulmányozásának kiapadhatatlan forrásai lesznek”.⁸

A gyűjteményes munka jegyzetelését és szöveggondozását részben maga Tito elvtárs végezte. A régebben írt eredeti szövegeket nem írta át, hiszen ahogy ő is kiemelte a kötethez írt bevezetőjében: „Ezek a munkák történelmi tanúbizonyságok is a felismerésekről és a tevékenység lehetőségeiről forradalmi harcunk minden szakaszában. Képet festenek a saját fejlődésünkről és arról, hogy mit tettünk és hogyan tettük, olykor egyoldalúságokkal, sőt tévedésekkel is a felméréseinkben és értékeléseinkben. Én azonban úgy tartottam, hogy ezeken a munkákon mint kordokumentumokon nincs jogom bármit is változtatni — csak azért, hogy egyes dolgok ma esetleg másmilyennek látszanak. Meggyőződésem, hogy semmi ilyenfajta javításra nincs szükségünk. A történelem és a jövőnk érdekében ítélnünk felőlünk aszerint, amilyenek voltunk, ahogyan fejlődtünk és amilyen irányban haladtunk.”

A magyar olvasóközönség Tito életművéről az összegyűjtött művek

⁶ Josip Broz Tito összegyűjtött művei / A magyar kiadás fő- és felelős szerkesztője Fehér Kálmán. Készült a belgrádi Legújabbkori Történettudományi Intézet gondozásában. — Újvidék: Forum Könyvkiadó, 1979. — 5 kötet ill. 22 cm. Előszó: XXXIII. l.

⁷ u. o. XXXIII. l.

⁸ u. o. XV. l.

alapján méríthet legteljesebb képet. Magát a kiadványt — jelentőségét és kivitelezését tekintve — méltán tarthatjuk a Forum egyik legjelentősebb könyvészeti vállalkozásának. Számos dokumentumértékű fénykép és hasonmás illusztrálja a köteteket. Ez ideig tíz kötet hagyta el a sajtót.

A háborút követő első hónapoktól kezdve napjainkig a magyar olvasóközönségnek lehetősége volt szinte teljességében megismerni Tito elvtárs munkásságát, az első néhány laps füzetből számítva az *Összegyűjtött művek* impozáns köteteiig. A változatos kiadványok az életmű gondolatvilágának elsajátításával együtt lehetőséget adnak legújabbkori történelmünk, társadalmi valóságunk, a testvériség-egység, a szocialista önigazgatás, az elnemkötelezettség politikai elveinek legközvetlenebb megismerésére és társadalmi életünkben való alkalmazására, továbbgondolására.